# Valki László
# Válaszolhatott volna másként Hága?
# A Nemzetközi Bíróság tanácsadó véleménye Koszovó függetlenségéről

## A bíróságnak feltett kérdés

Amikor a Nemzetközi Bíróság nyilvánosságra hozta a Koszovóval kapcsolatos tanácsadó véleményét,[1] az emberek zászlókat lobogtatva vonultak ki az utcára Pristinában, és hazafias jelszavakat skandáltak. Úgy érezték, hogy Hága nekik adott igazat. Véglegesen eldöntötte azt a kérdést, hogy – önrendelkezési jogukat gyakorolva – joguk volt-e elszakadniuk az egykori Jugoszláviától, és önálló államot alapítaniuk. Aligha lehet zokon venni tőlük, hogy ünnepeltek, hiszen a televízió képernyőjén azt látták, hogy a tekintélyes testület tagjai bevonulnak a díszes hágai terembe, majd elnökük, Hiszasi Ovada a következő mondatot olvassa fel: *„A Nemzetközi Bíróság megítélése szerint a koszovói ideiglenes önkormányzati intézmények 2008. február 17-ei függetlenségi nyilatkozata nem sérti az általános nemzetközi jogot és a Biztonsági Tanács 1244. számú határozatát."*

A koszovói albánoknak fogalmuk sem volt arról, hogy a Nemzetközi Bíróság (NB) valójában semmilyen véleményt nem nyilvánított az önrendelkezési jogukról vagy az ország függetlenné válásának jogszerűségéről. A testület mindössze annyit állapított meg, hogy a koszovói ideiglenes nemzetgyűlés nyilatkozata, amely kikiáltotta a tartomány függetlenségét, nem ellentétes a nemzetközi joggal. Hága tehát egy tartományi parlamenti határozat meghozatalának jogszerűségéről nyilatkozott, és egy szót sem ejtett arról, hogy annak milyen jogkövetkezményei lennének. Például hogy 2008 óta valóban független, szuverén államnak tekinthető-e Koszovó?

A pristinai televízió egyébként korántsem állt egyedül Ovada kijelentésének értelmezésével, hiszen a világ valamennyi tévécsatornája ugyanezt a mondatot játszotta be, és ugyanígy értelmezte azt. Természetesen egyetlen elektronikus médium sem képes arra, hogy egy bejelentés után néhány perccel elvégezze a 43 oldalas jogi szakszöveg elemzését. Ugyan ki észlelte volna azonnal a hágai nemzetközi jogászok állásfoglalásának enyhén szólva hiányos voltát?. Nyilván csak nagyon kevesen, de a bíróság feltehetően éppen erre számított.

Az NB talán azt a benyomást akarta kelteni, hogy elismerte a koszovóiak önrendelkezési jogát, és jogszerűnek tekintette Koszovó függetlenné válását is. Ezzel pedig mintegy jóváhagyta annak a 69 államnak – köztük az Egyesült Államoknak, Nagy-Britanniának, Franciaországnak és hazánknak – a döntését, amelyek az elmúlt két esztendőben hivatalosan is elismerték Koszovót. A bírák persze tudták, hogy a másnapi lapokban már részletesebb elemzések lesznek olvashatók, köztük olyanok is, amelyek majd rámutatnak a vélemény hiányosságaira. A testület tagjai azonban tisztában voltak

a médiatársadalom működésének törvényeivel, jelen esetben azzal, hogy másnap már mindenki csak az első mondatra fog emlékezni.

Az is lehet azonban, hogy a bírák nem tudtak dűlőre jutni a Közgyűlés kérdésére adandó válaszról. A bíróságon belül lefolyt vitákról semmilyen hiteles információ nem áll ugyan a nyilvánosság rendelkezésére, az azonban tény, hogy Si Dzsu-Jong, a bíróság kínai tagja az írásbeli és szóbeli álláspontok előterjesztése után – de jóval a mandátumának lejárta előtt – bejelentette lemondását. Május 28. után már nem is vett részt a testület tevékenységében, így nem is szavazott. A többi 14 bíró közül tízen voksoltak az idézett szöveg elfogadása mellett, négyen pedig ellene. Si (és a kínai kormány) rendkívül határozottan Szerbia területi integritásának fenntartása mellett foglalt állást. Ennek tulajdonítható, hogy szárnyra keltek olyan hírek, amelyek szerint ha a kínai bíró tovább marad, kisebbségbe kerültek volna azok, akik Koszovó függetlenné válásáról valamilyen pozitív üzenetet akartak küldeni a világnak. Ennek viszont ellentmond, hogy Si 84 éves, és ez még a közmondásosan hosszú életű kínaiak között is magas kornak számít. Ellentmond továbbá az is, hogy a Biztonsági Tanács már márciusban kitűzte utódja megválasztásának időpontját, Si távozása tehát nem valamilyen váratlan döntés eredménye volt.[2]

A bíróság mindazonáltal szükségét érezte annak, hogy indokolja, miért is járt el ilyen módon. Azt állította, hogy csak a neki feltett kérdésről kívánt véleményt nyilvánítani. Ezzel a hiányos válaszért máris az ENSZ-re hárította a felelősséget. Kétségtelen, hogy a Közgyűlés csupán azt kérdezte a bíróságtól: *„Összhangban van-e a nemzetközi joggal a koszovói ideiglenes önkormányzati intézmények által tett egyoldalú függetlenségi nyilatkozat?”*[3] A Közgyűlés tehát nem azt kérdezte – vonta le a következtetést némi éllel a bíróság –, hogy joga volt-e Koszovónak elszakadnia Szerbiától, hanem azt, hogy az ideiglenes pristinai szervnek jogában állt-e az ország függetlenségének kikiáltása. Azaz „a bíróságnak nem az előbbi, hanem az utóbbi kérdést tették fel”, állapította meg az NB.[4]

Ezt a kérdést a bíróság akár néhány mondatban is megválaszolhatta volna. Azt ugyanis a nemzetközi jog nem tiltja, és nem is tilthatja, hogy valaki kikiáltsa mondjuk a „Dunántúli Köztársaságot” – nyilatkozott másnap Kajtár Gábor.[5] A valódi kérdés ugyanis az, hogy mi történik azt követően. Tényleg létrejön-e egy új állam, és lesz-e olyan kormány a Földön, amely elismeri az új köztársaságot? Nyilván nem, de az NB úgy látta, hogy ennél azért többet kell mondania. Ezért egy irreleváns problémát kezdett elemezni, nevezetesen azt, hogy a koszovói nép nevében az ideiglenes nemzetgyűlés nyilatkozott-e, vagy annak tagjai az államelnökkel kiegészítve írták-e alá a függetlenségi deklarációt. Nem érdemes követni a bíróság okfejtését, ezért itt csak annyit szeretnék rögzíteni, hogy az NB az utóbbi álláspontra helyezkedett.

Értelmezhette volna a bíróság szélesebben is a feltett kérdést? Minden bizonnyal. Az NB-t semmi sem akadályozta volna meg abban, hogy érdemi választ adjon, hiszen a statútumában erre nézve nem található korlátozó szabály. Az NB felett továbbá nem áll semmilyen nemzetközi szerv vagy szervezet, amely felülbírálhatná aktusait. Úgy értelmezheti tehát a neki feltett kérdést, ahogy akarja, a szakmai jó ízlésen kívül más nem korlátozza. Az NB korábbi ítéleteiben vagy tanácsadó véleményeiben egyébként néhány alkalommal maga is eltért a kérdés konkrét szövegétől, mégpedig vagy azért, mert azt nem megfelelően fogalmazták meg, vagy azért, mert az nem a valódi jogi problémára utalt.[6] Ezt ugyan – jegyezte meg a bíróság – most is megtehette volna, a

Közgyűlés által feltett kérdés azonban annyira egyértelmű és világos volt, hogy semmilyen bővítő értelmezésre nem volt szükség.[7] A tanácsadó véleményhez fűzött egyes bírói nyilatkozatok azt mutatják, hogy a bíróságon belül minderről nézeteltérés alakult ki. Az NB egyik legnevesebb tagja, Bruno Simma például kijelentette, hogy „a bíróság intellektuális értelemben sokkal jobb véleményt fogalmazhatott volna meg, olyat, amelynek nagyobb relevanciája lett volna a napjainkra kialakult nemzetközi jogrend szempontjából".[8] Simma szerint az NB-nek arról kellett volna véleményt nyilvánítania, hogy „a nemzetközi jog meghatározott feltételek fennállta esetén megengedi-e [egy adott népnek], hogy kikiáltsa függetlenségét, netán fel is jogosítja arra".[9]

Az eredeti kérdés megfogalmazója maga Szerbia volt, amely annak idején azt kérte a Közgyűléstől, hogy forduljon tanácsadó véleményért a bírósághoz. (Egy tagállam ugyanis közvetlenül nem tehet fel kérdést a testületnek.) A szerbek valójában arra voltak kíváncsiak, hogy az NB szerint joga volt-e Koszovónak a kiválásra, és más államok jogszerűen ismerték-e el az új állam létrejöttét. Belgrád nyilván azt szerette volna hallani, hogy a kiválás sérti Szerbia szuverenitását és területi integritását, Koszovó független államként való elismerése pedig jogellenes beavatkozás Szerbia belügyeibe. Rossz lett volna a szerbek kérdése?[10] Kétségtelenül nem volt jó, de Belgrádnak olyan kérdést kellett feltennie, amelyet majd meg is szavaznak a Közgyűlésben. Nyilván sohasem kapott volna többséget egy olyan kérdés, amelynek alapján a bíróságnak el kellett volna marasztalnia a Koszovót elismerő államokat. Annak is tudatában volt Belgrád, hogy a kialakult helyzeten – azaz a jogilag független Koszovó létrejöttén és fennmaradásán – már aligha tud változtatni. Úgy gondolta azonban, hogy az eljárás megindítása a kormány eltökéltségét demonstrálja a hazai közvélemény előtt, egy esetleges kedvező bírósági vélemény birtokában pedig tárgyalásokat kezdhet a szerb többségű észak-koszovói területek sorsáról. Belgrád 2008 tavaszán valószínűleg informális konzultációkat folytatott több ENSZ-tagállammal, majd azok eredményei alapján terjesztette elő az idézett megfogalmazást. Jellemző, hogy az a Közgyűlésben még így is csak csekély többséget kapott: 77-en voksoltak mellette, hatan – köztük az Egyesült Államok – ellene, 74-en pedig tartózkodtak a szavazástól.[11]

Szerbia természetesen csalódott a bíróság állásfoglalásában. Csalódtak azok is, akik azt várták, hogy az NB tanácsadó véleményében végre tisztázza azt a Simma által is említett alapvető jelentőségű nemzetközi jogi és politikai kérdést, hogy egy nép milyen feltételekkel élhet önrendelkezési jogával. A szerbek, illetve a nemzetközi jogászok csalódottsága érthető, de nem indokolt. Megítélésem szerint ugyanis *a hágai bíróság a mai nemzetközi jogi normák alapján nem lett volna képes arra, hogy jobb vagy használhatóbb választ adjon a Koszovó függetlenné válásával kapcsolatos kérdésre*. A következőkben ezt az álláspontot szeretném indokolni.

## Az önrendelkezési jog egyoldalú érvényesítése

Jóllehet természetesnek tűnik az, hogy a koszovói albánoknak mindig is joguk volt – vagy lett volna – az önrendelkezésre, hiszen a tartományban kilencvenszázalékos többséget alkottak, de ezt nem támasztották alá az elmúlt évtizedekben kialakult szokásjogi normák. Az önrendelkezési jog először az ENSZ alapokmányában jelent meg,

de csupán egy utalás formájában. *„Az Egyesült Nemzetek célja az* – olvasható az 1. cikkben –, *hogy… az [államok] között a népeket megillető… önrendelkezési jog elvének tiszteletben tartásán alapuló baráti kapcsolatokat fejlessze…”* Nem volt világos, hogy milyen emberi közösség tekinthető az önrendelkezési jog alanyának, és hogy e jognak mi a tartalma. Joga van-e bármely népnek – így például egy föderáció területén levő etnikumnak – az önálló állam alapítására, vagy csak a gyarmati népek élhetnek ezzel a joggal? Mi történjék akkor, ha az önrendelkezési jog az – alapokmány által ugyancsak deklarált – állami szuverenitással kerül összeütközésbe? Vajon ilyenkor a területi sérthetetlenség tiszteletben tartásának kötelezettsége megelőzi-e az önrendelkezési jogot, vagy fordítva?

Ezekre a kérdésekre könnyű volt választ adni akkor, amikor a Habsburg és az Oszmán Birodalom vagy a német gyarmati uralom felszámolásáról volt szó. Wilson elnök az első világháború végén még nyugodtan zászlajára tűzhette az önrendelkezési jog eszméjét, hiszen annak érvényre juttatásával szemben csak a török szultán vagy az osztrák meg a német császár tiltakozhatott, ők azonban a világháború végén már nem voltak abban a helyzetben, hogy megvédjék saját „területi integritásukat”. Csak a második világháború után vált általánosan elfogadottá az az elv, mely szerint minden gyarmati népnek joga van arra, hogy rendelkezzen saját sorsáról.

Az önrendelkezési jog egy évtizeddel később az emberi jogok részévé is vált, de a nyitott kérdések változatlanul fennmaradtak. Az 1966-ban elfogadott két emberi jogi egyezségokmány ugyanis csak azt nyilvánította ki, hogy *„minden népnek joga van az önrendelkezésre”.*[12] Azt azonban, hogy pontosan mit jelent a „nép” fogalma, azóta sem határozták meg. Jóllehet a közbeszédben többnyire a nemzetek önrendelkezési jogáról esik szó, a nemzetközi dokumentumok – mint láttuk, maga az ENSZ alapokmánya is – a népek önrendelkezési jogának fogalmát használják. A nép pedig nem más, mint egy adott területen élő emberek összessége. Hogy mekkora területen? Akkorán, amekkorán. A nép fogalma semmilyen kapcsolatban sem volt az etnikummal, és voltaképpen ma sincs. Ennek részben az az oka, hogy a nemzetközi közösség sohasem érezte magát képesnek a nemzet fogalmának meghatározására. Ebben annak idején közrejátszott az is, hogy a gyarmati függetlenségi harcok jelentős részét – különösen Afrikában – olyan törzsek és törzsszövetségek vívták, amelyek a legjobb esetben is csupán az elején voltak még a nemzetté váláshoz vezető hosszú történelmi folyamatnak. Ami a nemzeti kisebbségeket illeti, azok az általános nemzetközi jogi felfogás szerint nem tekinthetők „népnek”. A kisebbségek csupán „kisebbségi jogokkal” rendelkeznek, és ezt első ízben éppen az 1996-ban elfogadott *polgári és politikai jogok nemzetközi jogi egyezségokmánya* biztosította számukra.[13]

Akkoriban mindenki egyetértett abban, hogy az önrendelkezési jognak elsőbbsége van a birodalmak vagy a gyarmattartó hatalmak szuverenitásának és területi integritásának elvével szemben. De, tették hozzá, kizárólag az ő esetükben. Abban a pillanatban ugyanis, amikor valamely „rendezett” körülmények között élő népnek jutott eszébe a kiválás gondolata, az érintett állam rögtön szuverenitása tiszteletben tartásának kötelezettségéről kezdett érvelni, éppúgy, mint ahogyan azt utóbb Koszovóval kapcsolatban Belgrád tette. Ennek elsődleges oka az volt, hogy a gyarmati felszabadulási folyamat idején önállóvá vált államok semmi esetre sem akartak tovább osztódni. Kormányaik az adott nép által lakott egész területen fenn akarták tartani hatalmukat, függetlenül attól, hogy miként is alakultak ki annak határai. Azt mindenki

tudta ugyan, hogy az afrikai vagy távol-keleti határokat a 18. és 19. században a legkevésbé sem etnikai vagy kulturális alapokon, hanem a gyarmatosító hatalmak egymás közötti küzdelmei eredményeként vonták meg. Azt állították azonban, hogy államuk megszilárdulásához és fejlődéséhez elengedhetetlen területi sérthetetlenségük tiszteletben tartása. Így történt ez Nigériában is, amelyből több évvel az önállóság elnyerése után az egyik legnagyobb és legfejlettebb, mintegy tízmilliós lélekszámú ibó nép megpróbált kiválni. Mint emlékezetes, 1967 és 1970 között ők vívták a kontinens legsúlyosabb áldozatokkal járó függetlenségi háborúját a lagosi kormányerőkkel szemben. A nemzetközi közösség enyhén szólva nem volt egységes a konfliktus megítélésében. Az ibókat az amerikaiak, míg a kormányt a franciák és a szovjetek támogatták. Hogyan reagáltak volna a többiek, ha a „szakadárok" győznek? Vajon elismerték volna-e a független Biafra Köztársaságot? Nem tudjuk, mivel a háború az ibók vereségével és legalább 1,2 millió ember pusztulásával végződött.

A fejlődő világban lejátszódott ilyen és ehhez hasonló események mindenesetre aggodalmat keltettek a nemzetközi közösségben. Sokan tették fel azt a kérdést, hogy mi történne akkor, ha más, hasonlóan vegyes etnikumú afrikai népek követnék az ibók példáját, és el akarnának szakadni saját szuverén államuktól. Nem mellesleg, mi történne akkor, ha hasonló folyamatok indulnának el a fejlett világban, így akár Európában is. Akkoriban senki sem látta még előre, hogy mi történik majd a kilencvenes években Jugoszláviában, az azonban nyilvánvaló volt, hogy az érzelmeket bárhol könnyen felkorbácsolhatják. Amikor például De Gaulle 1967-ben egy Kanadában tartott beszédében a „szabad Québec"-et éltette, Ottawa rövid úton távozásra szólította fel a tábornokot, mondván, hogy beavatkozott a kanadai belügyekbe. A két ország között ekkor súlyos feszültség alakult ki.

Sokan arra a következtetésre jutottak, hogy a nemzetközi jogban korlátozni kellene az önrendelkezési jog érvényesítésének a lehetőségét. Több politikus és nemzetközi jogász is úgy foglalt állást, hogy az önrendelkezési jog csak addig illeti meg a népeket, amíg meg nem alapították szuverén államukat. Ezt követően azonban felejtsék el, hogy valaha is volt ilyen joguk, hiszen arra a végtelenségig nem hivatkozhatnak. Azok a népek pedig, amelyek már hosszabb ideje élnek egy önálló állam határain belül, eleve ne is reménykedjenek az elszakadás lehetőségében. Ami például Québecet illeti, az említettek felhívták a figyelmet arra, hogy mivel az egykori brit domínium 1931-ben elnyerte függetlenségét, az ott élő népek egyszer már gyakorolhatták az önrendelkezés jogát. A québeci franciák, mondták, örüljenek annak, hogy megszabadultak a brit uralomtól, és ha ezt 1931-ben elmulasztották volna, ne akarjanak még az angol anyanyelvű kanadaiaktól is elszakadni.[14]

Ez a felfogás 1970-ben öltött testet az ENSZ Közgyűlés által elfogadott, *az államok baráti kapcsolatait szabályozó nemzetközi jogi elvekről* szóló nyilatkozatában.[15] Ez lényegében azt mondta ki, hogy korlátlan önrendelkezési joggal csak a gyarmati vagy más idegen uralom alatt levő népek élhetnek. A nyilatkozat úgy fogalmazott, hogy erre a jogra hivatkozva nem szabad támogatni vagy ösztönözni azokat a törekvéseket, amelyek *„szuverén és független államok teljes vagy részleges felosztására, területi integritásuk és politikai egységük megsértésére irányulnak"*. Más szóval a legfőbb védendő érték a mindenkori szuverén állam egysége és területi sérthetetlensége, azaz a *status quo*. A nyilatkozat csak egyetlen kivételt említett: ha egy állam kormányzata

nem képviselné az *„egész népet”,* mert annak egy részével szemben faji vagy más jellegű diszkriminációt alkalmaz, akkor gyakorlatilag feléledne a jogaiban sértett nép önrendelkezési joga. Ilyen esetben tehát az utóbbi jogszerűen kísérelhetné meg a központi hatalomtól való elszakadást.

A nyilatkozat senkire sem volt ugyan kötelező, tartalma viszont nemsokára az általános nemzetközi szokásjog részévé vált. Az új értelmezési lehetőség birtokában sem lehetett azonban eldönteni néhány, a későbbi változások által felvetett kérdést. Amikor például a Kelet-Pakisztánban élő bengáliak függetlenségi háborút kezdtek a Nyugat-Pakisztánban székelő központi hatalom ellen, a konfliktus nemzetközivé szélesedett. India néhány hónap múlva jelentős fegyveres erőkkel avatkozott be a küzdelembe, ami eldöntötte Kelet-Pakisztán sorsát. Az államok ekkor azzal a kérdéssel szembesültek, hogy elismerhetik-e azt a Bangladest, amelynek népe elvben egyszer már élhetett önrendelkezési jogával (Pakisztán 1947-ben vált függetlenné). A probléma csak politikai értelemben oldódott meg azzal, hogy a nemzetközi közösség egyéves töprengés után elismerte Bangladest, sőt felvette az ENSZ-be is. Az önrendelkezési jog tartalmának bővebb kifejtése azonban ekkor is elmaradt.

A külső fegyveres támogatással kapcsolatban mégis kialakult egy általánosan elfogadott álláspont. Amikor Ciprus északi részét 1974-ben megtámadták és megszállták a török csapatok, majd kikiáltották az „Észak-Ciprusi Török Köztársaság”-ot, azt a nemzetközi közösség – Ankarát leszámítva – nem ismerte el, arra hivatkozva, hogy az új állam erőszakos, tehát jogellenes úton keletkezett. (Ugyanez volt a helyzet jóval később Dél-Oszétia és Abházia esetében is. A 2008-as grúziai háborút nem Putyinék, hanem Szaakasviliék kezdték ugyan, a nemzetközi közösség azonban nem volt hajlandó elismerni az új „államokat”, tekintve, hogy létrejöttüket az orosz csapatok bevonulásának köszönhették.[16])

Koszovó ugyan 2008-ban békés körülmények között nyilvánította magát függetlenné, a tartomány azonban 1999-ben külső fegyveres támadás eredményeként szakadt el Jugoszláviától. Ráadásul ez a támadás sem volt jogszerű, tekintve, hogy azt a NATO BT-felhatalmazás nélkül indította meg. (A felhatalmazás nélküli humanitárius intervenciót a nemzetközi jog azóta sem tekinti jogszerűnek.) Ennek alapján tehát nem lett volna szabad elismerni Koszovó függetlenségét? A bíróság ebben a kérdésben sem foglalt állást, de nem is foglalhatott, mert az 1999-es koszovói háborút olyan BT-határozat zárta le, amely – mint arra mindjárt visszatérek – részben új helyzetet teremtett.

Mindenesetre 2008-ban és azt követően a nemzetközi közösségnek arról kellett volna állást foglalnia, hogy a koszovóiaknak joguk van-e *egyoldalúan* kikiáltaniuk a függetlenségüket. A hangsúly az aktus egyoldalú voltán van. Ha ugyanis valamelyik nép az addig főhatalmat gyakorló kormányzat egyetértésével válik önállóvá, akkor nemzetközi jogi problémák nem vetődnek fel. A gyarmatok például többnyire az anyaországok egyetértésével váltak önállóvá, függetlenül attól, hogy közöttük korábban esetleg fegyveres harcok folytak. 1991-ben a Szovjetunió tagköztársaságai is a moszkvai központi hatalom kifejezett vagy hallgatólagos beleegyezésével válhattak ki.[17] Akkor alakultak ki csupán ellentétek, amikor ez az egyetértés hiányzott. Az első látványos konfliktus 1965-ben zajlott le, amikor a rodéziai fehértelepes rezsim egyoldalúan kikiáltotta az ország függetlenségét. A Biztonsági Tanács azonnal felszólította az államokat arra, hogy tartózkodjanak a rasszista kormányzat által vezetett államalakulat elismerésétől, és azok eleget is tettek a felszólításnak.[18] A

nemzetközi közösség az országot csupán másfél évtizeddel később ismerte el, amikor Salisburyben bevezették a többségi kormányzást. Később, hosszú fegyveres küzdelmek után, az ENSZ közreműködésével alakult ki egyetértés például Eritrea Etiópiától, Kelet-Timornak pedig Indonéziától való elszakadása ügyében.

A nemzetközi közösség reakcióiból azonban nem lehetett messzemenő következtetéseket levonni az egyoldalú kiválás jogszerűségére nézve. Egy általános nemzetközi szokásjogi norma, az *uti possidetis*[19] elvének kialakulása azonban jelentős mértékben korlátozta a kiválás lehetőségét. Először az 1920-as években, néhány dél-amerikai állam határvitájában mondta ki több nemzetközi bírósági ítélet, hogy az egykori gyarmatokat egymástól elválasztó határokat a függetlenség megteremtése után sem szabad megváltoztatni. Később, 1986-ban két afrikai állam határvitájában a hágai Nemzetközi Bíróság egyenesen arra a következtetésre jutott, hogy az *uti possidetis* elve az általánosan elismert nemzetközi jog – azaz a szokásjog – részévé vált. Ez nyilvánvaló túlzás volt ugyan, hiszen ezt megelőzően Európában vagy Ázsiában sohasem alkalmazták ezt az elvet. A határokat az NB szerint azonban azért kell változatlanul hagyni, hogy „megvédjék az új államok függetlenségét és stabilitását, amelyet a [gyarmati] igazgatási rendszer megszűnése után szakadár mozgalmak… fenyegetnek”.[20] A bíróság gyakorlatilag ugyanazt mondta ki, mint az államok baráti kapcsolatait szabályozó nemzetközi jogi elvekről szóló, már idézett 1970-es ENSZ-nyilatkozat: a határokat az érintett országok függetlenné válása után csak közös egyetértéssel lehet megváltoztatni, még akkor is, ha a korábbi határok történetesen nem voltak azonosak az etnikai határokkal.

Mondanom sem kell, hogy a nemzetközi közösség elsősorban nem nemzetközi jogi megfontolásokból tette magáévá az *uti possidetis* elvét. A vezető hatalmak ugyanis már a gyarmati felszabadulási folyamat idején is attól tartottak, hogy bármilyen határmódosítás végeláthatatlan konfliktussorozatot indít el, amelynek nem lesznek képesek gátat vetni. Nemcsak az újonnan megalakult államok követelik majd „történelmi” vagy etnikai határaik elismerését, hanem azok is, amelyektől az említettek elszakadtak. Ebben nyilvánvalóan a második világháború tanulságai játszottak meghatározó szerepet. Azok a politikai osztályok, amelyek az elmúlt fél évszázadban meghatározták a vezető hatalmak külpolitikáját, még nem feledkeztek meg a világháború közvetlen előzményeiről. Így például azokról a területi követelésekről, amelyeket Hitler Csehszlovákiával, Sztálin Finnországgal vagy Magyarország a szomszédos országokkal szemben támasztott. Nem feledkeztek meg arról sem, hogy a világháború végén megvalósított békerendezéskor a szövetséges hatalmak olyan területi változásokat, illetve határmódosításokat szentesítettek, amelyeknek nem volt etnikai alapjuk (jóváhagyták például a Molotov–Ribbentrop-paktum Szovjetunió számára kedvező következményeit, míg semmissé nyilvánították a két bécsi döntést, amely Magyarországnak kedvezett). Az említett elitek – nem ok nélkül – amiatt aggódtak, hogy az 1945-ben meghúzott európai határvonalak újabb konfliktusok forrásaivá válhatnak. Aggodalmaik a Szovjetunió és Jugoszlávia 1990–91-ben zajló felbomlásának idején rendkívüli mértékben felerősödtek. Ekkor már attól tartottak, hogy Oroszország megpróbálja majd magához csatolni Ukrajna vagy a Baltikum oroszok lakta területeit, és Belgrád is ugyanezt teszi a horvátországi és boszniai szerb településekkel. Éppen ezért Nyugaton a kezdetben szívesebben látták volna a két föderáció egyben maradását, majd amikor kiderült, hogy ez lehetetlen,

felbomlásukat minden eszközzel igyekeztek békés mederben tartani. Úgy vélték, hogy e cél elérésének leghatékonyabb eszköze az *uti possidetis* elvének betartatása. Az utóbbiban már az egész nemzetközi közösség egyetértett.

Amíg a Szovjetunió esetében még csak informális diplomáciai lépéseket tehettek, addig Jugoszlávia esetében már formálisan és nemzetközi jogilag is értelmezhető módon rögzítették álláspontjukat. Az Európai Közösség már 1991 augusztusában kijelentette, hogy „sohasem ismeri el azokat a [belső] határváltozásokat, amelyek nem békés úton és nem megegyezés alapján jöttek létre", és végig ehhez is tartotta magát.[21] Egy hónappal később a Biztonsági Tanács szintén egyetértését fejezte ki az elvvel,[22] majd az EK jogi tanácsadó testülete, a Badinter-bizottság állapította meg, hogy a függetlenné váló tagköztársaságoknak az *uti possidetis* elvét éppúgy tiszteletben kell tartaniuk a külső (tehát a köztük és harmadik országok között fennálló), mint a belső határokat, amelyek így nemzetközi határokká válnak.[23] A bizottság persze nem tett mást, mint hogy néhány hónappal az Európai Közösségben és az ENSZ Biztonsági Tanácsában meghozott politikai döntések után olyan jogi állásfoglalást dolgozott ki, amely megegyezett az előbbiek tartalmával. Ismét tanúi lehettünk tehát annak a jelenségnek, hogy a politikai szféra előbb dönt, és ezt követően fordul – már csak indokolásért – a jogászokhoz. Mindenesetre a bizottság által megfogalmazott precedensértékű állásfoglalások végképp megalapozták e szokásjogi norma általános, valamennyi kontinensre kiterjedő érvényességét.

Szerbia nem járt kifejezetten jól ezzel a megoldással. Egy memorandumban ki is fejtette, hogy az *uti possidetis* elvét Jugoszláviában nem lehet alkalmazni, mivel a köztársaságok közötti határokat annak idején az etnikai hovatartozásra tekintet nélkül, politikai célokat követve vonták meg. A szerb kormány szerint a föderáción belüli határok végleges rögzítése sértené a népek önrendelkezési jogát.[24] Erre hivatkozva Belgrád formálisan is feltette a kérdést a Badinter-bizottságnak: van-e önrendelkezési joguk a Horvátországban és Bosznia-Hercegovinában élő szerbeknek? Szabadon dönthetnek-e arról, hogy Szerbiához csatlakoznak? A válasz elutasító volt. A bizottság jellemző módon úgy fogalmazott, hogy „a mai nemzetközi jogból" nem lehet ugyan pontosan következtetni ennek a jognak a tartalmára nézve, az azonban bizonyos, hogy gyakorlása „nem járhat határmódosítással".[25] Nem vizsgálhatjuk most azt a kérdést, hogy mi történt volna akkor, ha az említett testületek – illetve a mögöttük álló hatalmak – valamivel rugalmasabb álláspontot foglaltak volna el. Elégedjünk itt most meg annak a rögzítésével, hogy a nemzetközi közösség a kilencvenes évek elején görcsösen ragaszkodott az önrendelkezési jog ennyire szűk és szigorú értelmezéséhez. Ettől egyes nyugati hatalmak csak 2008-ban, a független Koszovói Köztársaság megalakulásakor tekintettek el.

## Koszovó önrendelkezési joga

Sajátos módon az előbb idézett dokumentumok egyetlen szót sem szóltak Koszovóról. Hosszabb ideig úgy tűnt, mintha csak a tagköztársaságok kívántak volna élni önrendelkezési jogukkal. Pedig a tartományban már Jugoszlávia felbomlásának elején is megjelentek az albán elszakadási törekvések. 1991-ben az ideiglenes koszovói koalíciós kormány óvatosan arról érdeklődött az EK-nál, hogy elismerné-e Koszovó

függetlenségét. A válasz nemleges volt. Az EK arra hivatkozott, hogy Koszovó nem tagköztársaság, hanem csak tartomány, így nem jogosult a kiválásra. Valójában persze senki sem tudta (és akarta) megindokolni azt, hogy miért éppen a köztársasági státusnál kellene megvonni cezúrát. Ha a kétmilliós, etnikailag nagyjából homogén Szlovénia függetlenné válhatott, miért ne tehette volna meg ezt az ugyanekkora, kilencven százalékban albán többségű Koszovó? Természetesen ezúttal is politikai döntés született. A Nyugat – amúgy érthetően – arra törekedett, hogy megfékezze a délszláv népek közötti háborúkat, ezért a szerb uralommal szemben passzív ellenállást tanúsító, de alapjában véve békés Koszovóval nem foglalkozott.

Így aztán Koszovó státusa továbbra sem változott. Az 1995-ös daytoni békeszerződés a boszniai háború befejezéséről szólt, és nem érintette a tartományt. Ez az állapot egészen 1997-ig maradt fenn, amikor is a Koszovói Felszabadítási Hadsereg (UCK) terrorakciókat indított a szerb központi hatalommal szemben. A válasz hasonló volt, és végül az úgynevezett Patkó-tervben öltött testet, amely a koszovói albánság erőszakos elűzésére, helyenként megsemmisítésére irányult. A NATO, mint emlékezetes, hosszas és eredménytelen diplomáciai erőfeszítések után ennek megakadályozására indította el a Milosevics-rendszerrel szemben rövid időre tervezett, végül 76 napig tartó légi hadjáratát. Ezt követően született meg az első olyan nemzetközi jogi érvényű döntés, amely kihatással volt Koszovó státusára is. Ez volt a BT 1244. számú, rendkívül ellentmondásos határozata, amelyre Ovada elnök is hivatkozott.[26]

Ez a határozat egyfelől megerősítette Jugoszlávia „szuverenitásának és területi integritásának tiszteletben tartását", másfelől azonban olyan előírásokat tartalmazott, amelyek Koszovó felett teljesen kizárták a jugoszláv szuverenitás gyakorlását. A határozat ugyanis felszólította Jugoszláviát „erőszakos és elnyomó" tevékenységének azonnali megszüntetésére és valamennyi katonai, rendőri és félkatonai alakulat gyors kivonására. Ezzel egyidejűleg elrendelte a KFOR bevonulását, valamint a tartomány ENSZ-igazgatás alá helyezését. Koszovó papíron tehát továbbra is Belgrád főhatalma alatt maradt, gyakorlatilag viszont nemzetközi igazgatás alá került. Ez a helyzet nem változott Koszovó függetlenségének 2008-as kikiáltásig. Természetesen a szerb kormány és mindazok, akik ellenezték Koszovó elismerését, a rendelkezések első részére hivatkoztak. A másik oldal viszont rámutatott arra, hogy a tartomány számára a BT-határozat csak ideiglenes státust határozott meg. Hogy melyik félnek volt igaza? Ez nemzetközi jogilag megállapíthatatlan. Az azonban valószínűsíthető, hogy a BT, illetve a G8 tagjai hosszabb távon az önálló Koszovó megteremtésére gondoltak. A dokumentum ugyanis egy olyan „átmeneti demokratikus és autonóm önkormányzat" megteremtését írta elő, amelynek hatáskörét aztán a „végső fázisban" át kell ruháznia a „politikai rendezés" keretében létrehozandó intézményekre. Ami Koszovó végleges státusát illeti, a határozat a *rambouillet-i „megállapodásra"*[27] utalt. Ezt – a békés rendezés feltételeit tartalmazó – dokumentumot a nyugati szövetségesek terjesztették a szerbek és a koszovóiak elé. A dokumentumhoz azonban az amerikaiak az utolsó pillanatban egy függeléket csatoltak, amely feltételül szabta volna, hogy Jugoszlávia egész területét a NATO szállja meg. Belgrád ezt természetesen elutasította, így a „megállapodást" csak a koszovói delegáció írta alá, ami persze kevés volt a megállapodás hatályba lépéséhez. Mindazonáltal a dokumentum főszövege értelmében három év múlva nemzetközi konferenciát kellene tartani a térségről, amelyen a résztvevők – egyebek között a „nép akarata" alapján – meghatároznák a

koszovói helyzet „végleges rendezésének” módját. A nép akaratát nyilván egy népszavazás tükrözte volna, amelynek kimenetele senki előtt sem lehetett kétséges.

Az 1244-es határozat értelmében egy idő múlva újabb döntést kellene hozni a független koszovói állam megteremtéséről, de hogy közelebbről kinek, azt a BT nem mondta meg, és a végleges státusról szóló döntés meghozatalának jogát sem tartotta fenn magának. Ezeket a tényeket egyébként tanácsadó véleményében érdekes módon maga a bíróság is elismerte, bár nem vont le belőlük messzemenő következtetéseket.[28] A bíróság mindenesetre, mint láttuk, néhány érdemi állásfoglalást is beleírt a véleményébe, nyilván azért, hogy utána nyugodtan kijelenthesse azt, hogy a függetlenségi nyilatkozat nem volt ellentétes a nemzetközi joggal.

A későbbi fejlemények ismeretében sokan tették fel azt a kérdést, hogy a nyugati hatalmak a 76 napos bombázás, majd Milosevic meghátrálása után miért nem rendezték véglegesen Koszovó státusát, más szóval, miért nem nyilvánították azt azonnal önállónak. Miért teremtettek olyan helyzetet, amelynek ellentmondásos jellege csak újabb, megoldhatatlan konfliktusok forrásává válhatott? A válasz alighanem abban keresendő, hogy ezúttal Oroszország részvételével kívánták a helyzetet rendezni. Moszkva pedig nem volt kifejezetten könnyű partner, hiszen a Szovjetunió felbomlása után az orosz külpolitikát a nacionalisták és a „nyugatosok” harca, a nagyhatalmi státus visszaszerzésére való törekvés és a NATO-val kapcsolatban kialakult fenyegetettségi érzések jellemezték. Jelcin 1995-ben élesen elítélte a boszniai háborúnak véget vető fegyveres NATO-beavatkozást, és különös aggodalommal tekintett az Egyesült Államok növekvő európai aktivitására. A koszovói válság 1997-es kiújulásának idejére Moszkva együttműködési készsége minimális szintre csökkent. Ez különösen abban jelent meg, hogy Moszkva a BT-ben – egyébként Kínával együtt – vétót helyezett kilátásba arra az esetre, ha a NATO a fegyveres erőszak alkalmazását próbálná meg jóváhagyatni a testülettel. A Nyugat ekkor Oroszország részvétele nélkül kísérelte meg térdre kényszeríteni Milosevicet. Ez azonban csak részben sikerült. Kiderült ugyanis, hogy a szerbbarát politikát folytató Oroszország nélkül a válság nem rendezhető. Így alakult ki az a figyelemre méltó helyzet, hogy a koszovói háború második szakaszában már Csernomirgyin orosz miniszterelnök közvetített a szemben álló felek között. A tárgyalások alatt kiderült, hogy nemcsak Belgrád, hanem Moszkva is ragaszkodik a Koszovó feletti szerb szuverenitás fikciójának fenntartásához, és abból semmilyen körülmények között nem hajlandó engedni. Ilyen körülmények között az észak-atlanti szövetség hatalmai nem tehettek más, mint hogy belemenjenek abba a kompromisszumos megoldásba, amelyet az előbbiekben vázoltam. Diplomaták és nemzetközi jogászok bizonyára sokat csiszolhattak volna még a BT-határozat szövegén, az érintetteket azonban sürgette az idő. A NATO tényleg szerette volna mielőbb abbahagyni Jugoszlávia bombázását, amely már-már annak létét fenyegette, Oroszország pedig nem látta volna szívesen az észak-atlanti szövetség szárazföldi haderőinek tervezett megjelenését a magyar határoktól délre fekvő területeken.[29]

Azzal egyébként, hogy Moszkva elfogadta a Koszovó későbbi függetlenné válására utaló kitételeket is, az oroszok némiképp elengedték Milosevic kezét. A szerb diktátor abban reménykedhetett, hogy Oroszország azért továbbra is vétót emel az önállóság ellen. Milosevic csak részben tévedett. Neki a következő esztendőben már távoznia kellett ugyan a hatalomból, Oroszország azonban később sem volt hajlandó megszavazni Koszovó függetlenségét. Ennek számos oka lehetett. Mindenekelőtt az a

tartós félelem, amely a soknemzetiségű Oroszországban a koszovói precedenssel kapcsolatban kialakult. (Igaz, ez nem feltétlenül tükröződött az ottani hivatalos nyilatkozatokban. Moszkva például arról tájékoztatta a bíróságot, hogy „az Orosz Föderáció népei önrendelkezési jogukat köztársaságok, autonóm területek, valamint nemzeti-kulturális autonómiák révén gyakorolják. Oroszország annak az egységes államnak a látványos példája, amelyen belül különböző népek és etnikai csoportok békésen élnek egymás mellett… [U]gyanezeket az elveket kell alkalmazni más országok esetében is… Koszovó helyzetének megítélésével kapcsolatban mindig ebből indultunk ki.”[30]) Az orosz elutasításban szerepet játszhatott az is, hogy 2001 után súlyosan megromlott az amerikai–brit kettős és Oroszország közötti viszony. Az oroszokat visszaszorítani próbáló, neokon beállítottságú Bush-adminisztráció aligha számíthatott annak a Putyinnak a támogatására, aki az elődjénél is többet akart tenni a régi nagyhatalmi státus visszaállítása érdekében. Jól kivehető volt az is, hogy számos állam – köztük Kína, India, Brazília, Spanyolország, Románia, Szlovákia, Görögország, Spanyolország, Izrael – sem nézné jó szemmel egy jogi vagy politikai precedens létrejöttét.

Figyelemre méltó tény, hogy *ekkor már régóta senki sem beszélt – legalábbis hivatalosan – Koszovó önrendelkezési jogáról*. 2008-as függetlenségi nyilatkozatában maga a pristinai nemzetgyűlés sem hivatkozott az önrendelkezési jogra,[31] és a Koszovót elismerő 69 állam egyike sem állította azt, hogy az ottani nép önrendelkezési jogát ismerte volna el. Az utóbbiak egyszerűen kijelentették, hogy önálló államként ismerik el a Koszovói Köztársaságot.

Az történt, hogy az önrendelkezés fogalma a gyarmati rendszer megszűnése után nem sokkal gyakorlatilag eltűnt a nemzetközi közösség szótárából, legalábbis ami az állami szótárat illeti. A kurdok, a baszkok és más, hasonló helyzetben levő népek továbbra is az önrendelkezés eszméjét tűzték ugyan a zászlajukra, de a fővárosokban már semmi empátiát nem mutattak e jog iránt. Jugoszlávia/Szerbia esetében is mindenki csak az ország területi integritása tiszteletben tartását, illetve Koszovó elszakadásának jogát emlegette, attól függően, hogy melyiket akarta előnyben részesíteni a másikkal szemben. Tudomásom szerint a fent idézett, 1991-es európai közösségi nyilatkozat volt az utolsó, amely elismerte a koszovóiak önrendelkezési jogát.[32] Mint láttuk, már Badinterék sem tettek róla említést, de mélyen hallgatott arról a 2007-ben elkészült Ahtisaari-jelentés is, amely pedig a *Javaslat Koszovó státusának átfogó rendezésére* címet viselte.[33] A jelentés csak annyit mondott, hogy az Ahtisaari által vezetett bizottság minden elképzelhető változatot – így a Szerbiába való visszatérés *(reintegration)* lehetőségét is – megvizsgált, de nem találván más életképes megoldást, a független Koszovó megteremtését indítványozta. A jelentés szerint az új államnak a térségben kialakult felettébb bizonytalan helyzet miatt egy ideig még nemzetközi katonai és civilszervezetek (EU, NATO, EBESZ) felügyelete alatt kellene ugyan maradnia, elismerése után azonban önállóan köthetne szerződéseket más államokkal, felvételét kérhetné nemzetközi szervezetekbe, azaz teljesen úgy nézne ki, mint bármely más szuverén állam. Ahtisaari javaslatát azonban nemcsak Belgrád, hanem a BT két állandó tagja, Oroszország és Kína is elutasította, így mindenki előtt világos volt, hogy a Koszovó sorsáért aggódó nyugati hatalmaknak választaniuk kell: vagy fenntartják a tartomány nemzetközi igazgatását, vagy egyoldalúan lépnek fel az önálló

államma válás érdekében. A Bush-kormányzat az utóbbit választotta, és 2008-ban keresztülvitte az elképzelését.

A tartomány függetlenségének kikiáltása, illetve annak ösztönzése kockázatos lépés volt. Nem annyira Oroszország vagy más, ellentétes álláspontón lévő országok miatt. Azok ugyanis egy ideje már tudomásul vették a koszovói folyamatok visszafordíthatatlanságát. Tisztában voltak azzal, hogy Szerbia Koszovó felett immár kilencedik éve csak fiktív szuverenitást gyakorol, és azzal is, hogy a tartomány már egészen bizonyosan nem kerülhet vissza egykori anyaországához. Tiltakozásuk határozott volt ugyan, de érdemben nem kellett erőteljes reakciójuktól tartani. Az igazi kockázat abban rejlett, hogy 2008 februárjában még senki sem tudhatta, hogy milyen hatásuk lesz a koszovói fejleményeknek a szerbiai belpolitikára. Néhány hónappal később, májusban ugyanis nagyon kevesen múlt az, hogy az előre hozott választások után tartott koalíciós tárgyalásokon kisebbségbe kerültek a nacionalista, oroszbarát erők, így a kormányba progresszív, európai perspektívában gondolkodó politikusok kerültek. Ehhez hozzájárulhatott az is, hogy Koszovó végleges elszakadását a szerb politikai elit túlnyomó része – függetlenül attól, hogy örült-e annak vagy sem – szintén elkerülhetetlennek tartotta.

## Összegzés

Az elmondottakból arra lehet következtetni, hogy az önrendelkezési jog tartalma a múlt század hetvenes–nyolcvanas évei óta nem módosult, és ezen a helyzeten Koszovó függetlenné válása sem változtatott. A nemzetközi jogban így továbbra is érvényes az a szokásjogi norma, amely szerint csak az elnyomott népek élhetnek egyoldalúan az önrendelkezési jogukkal, és ők is csak a korábban megvont tagköztársasági – és nem tartományi – határok között.

Tartja magát az a norma is, amely szerint a külső erőszakos beavatkozás eredményeként létrejött függetlenség nem ismerhető el. Azok a soknemzetiségű államok, amelyek továbbra is tartanak a szeparatizmustól, mindmáig elutasítják a területükön élő különböző etnikumok vagy vallási csoportok önrendelkezési jogát. Vagy, mint láttuk, kijelentik, hogy népeik éppen saját államuk keretei között kívánnak élni önrendelkezési jogukkal.

Ezek után mit tehetett volna a Nemzetközi Bíróság? Megállapíthatta volna, hogy az önrendelkezési jog – korlátozott volta miatt – nem terjed ki a koszovói népre, amely ezek szerint jogellenesen alapította meg saját független államát? Tudtára adta volna a nemzetközi közösség 69 államának, hogy egy jogellenesen létrejött államot ismert el, és ezzel beavatkozott a Szerb Köztársaság belügyeibe? Kijelentette volna, hogy az 1244-es számú BT-határozatnak az a rendelkezése, amely Jugoszlávia területi sérthetetlenségére vonatkozott, ma is kötelező norma, míg a másik, a tartomány státusának átmeneti jellegéről szóló már nem? Figyelmen kívül hagyta volna azt a tényt, hogy maga a koszovói nemzetgyűlés sem hivatkozott az önrendelkezés jogra? Azt javasolta volna, hogy Koszovóban állítsák helyre a két évvel korábbi status quót?

Ezekre a kérdésekre nem lehet igennel válaszolni. Ezért állítottam azt ennek az írásnak az első részében, hogy a hágai bírák a Közgyűlés kérdésére nem fogalmazhattak volna

meg a mostaninál jobb választ. Egyrészt azért, mert ha egy ilyen súlyú konfliktusban a nemzetközi közösség ennyire megosztott, akkor kizárólag politikai döntés születhet, azt pedig nem a bíróságnak kell meghoznia. Ráadásul ennek a konfliktusnak egy korábbi szakaszában már született politikai döntés, mégpedig a legmagasabb szinten, a Biztonsági Tanácsban. Másrészt a bíróságnak nem álltak rendelkezésére olyan nemzetközi jogi normák, amelyek alapján nyugodt lelkiismerettel foglalhatott volna állást. Éppen azoknak a szokásjogi normáknak nem volt a birtokában a hágai testület, amelyek az önrendelkezési jog *egyoldalú* érvényesítésére vonatkoznak.

Így nem meglepő, hogy a hágai Nemzetközi Bíróság Koszovó ügyében olyan véleményt fogalmazott meg, amely első látásra mintha elismerte volna a függetlenség kikiáltásának jogszerűségét, miközben a „beavatottak" számára világos volt, hogy nem ezt tette.[34]

**Jegyzetek**

---

1 „Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo". *International Court of Justice,* http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15987.pdf, 2010. július 22.

2 „UN Security Council Sets June Date for Filling Vacancy at International Court of Justice". *People's Daily Online,* http://english.people.com.cn/90001/90777/90856/6924822.html, 2010. március 19. A hírt így közölték az egész kínai sajtóban, anélkül, hogy indokolták volna Si távozását. Utódja természetesen szintén kínai lett.

3 A Közgyűlés 2008. október 8-án hozott 63/3. sz. határozata. http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N08/470/97/PDF/N0847097.pdf?OpenElement

4 56. bek.

5 „Rossz volt a szerbek kérdése. Interjú Kajtár Gáborral" *Népszabadság,* 2010. július 23. Lásd még: Kajtár Gábor: „Merre tovább Koszovó?". *Élet és Irodalom,* 2010. július 30.

6 50. bek. Így járt el az NB pl. 1980-ban, az Egészségügyi Világszervezet és Egyiptom vitájában, illetve 1982-ben, az ENSZ adminisztratív ügyekben illetékes bíróságának egyik ítéletével kapcsolatos állásfoglalásában.

7 51. bek.

8 „Declaration of Judge Simma". *International Court of Justice,* http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15993.pdf, 5. bek.

9 1. bek.

10 Lásd a Kajtár-interjú címét: „Rossz volt a szerbek kérdése", *i. m.*

11 Az utóbbiak között voltak azok az EU-tagállamok is, amelyek már elismerték Koszovó önállóságát.

12 A New Yorkban 1996. december 16-án elfogadott .*A polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya* (http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=97600008.TVR) és *A gazdasági, szociális és kulturális jogok nemzetközi egyezségokmánya* (http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99300003.TV), 1. cikk 1. bek.

13 *A polgári és politikai jogok nemzetközi egyezségokmánya,* 27. cikk. Az egyezségokmány előkészítő irataiból kitűnik, hogy a kormányok képviselői a nép fogalmát nem akarták kiterjeszteni a kisebbségekre. Ezt támasztja alá a Badinter-bizottságnak e tanulmányban idézett véleménye is, amely szerint a Jugoszláviából levált államokban élő szerbeknek csak kisebbségi jogaik vannak. Hasonló állásponton van Kardos Gábor: *Kisebbségek: konfliktusok és garanciák.* Budapest: Gondolat, 2007. 50. o.

[14] Az ügy 1998-ban a kanadai legfelsőbb bíróság elé került, amely kijelentette, hogy Québec egyoldalúan nem szakadhat el Kanadától, mivel azt számára a nemzetközi jog nem biztosítja. Az egyoldalú elszakadás joga ugyanis a bíróság szerint korlátozott, nem jelenthet fenyegetést az állam területi integritására, és „nem illeti meg szuverén államok összetevő részeit" sem. „Judgement of the Supreme Court of Canada. Reference re Secession of Quebec, [1998] 2 S.C.R. 217". *Supreme Court of Canada,* http://scc.lexum.umontreal.ca/en/1998/1998scr2-217/1998scr2-217.html, 2008. augusztus 20.

[15] *Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations*. Resolution 2625 (XXV) GA, 24 October 1970 http://www.hku.edu/law/conlawhk/conlaw/outline/Outline4/2625.htm. A „baráti kapcsolatok" kifejezés az ENSZ-alapokmány 1. cikkéből származott.

[16] Eddig csak Oroszország, Nicaragua, Venezuela és Nauru ismerte el a két entitást, az utóbbiak pedig egymást is elismerték.

[17] Litvánia kivételével, amely már 1990 márciusában kikiáltotta a függetlenségét.

[18] BT 216. (1965) sz. határozata. http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/222/87/IMG/NR022287.pdf?OpenElement. Ekkor vált használatossá a nemzetközi jogban a UDI *(unilateral declaration of independence)* fogalma.

[19] A római jogi eredetű fogalom jelentése: „ahogyan birtokoltátok."

[20] „Case Concerning the Frontier Dispute (Burkina Faso/Republic of Mali). 1986 ICJ Rep. 554. International Court of Justice, December 22, 1986". *JSTOR,* http://www.jstor.org/pss/2202413.

[21] „Statement by an extraordinary EPC Ministerial Meeting concerning Yugoslavia. EPC Press release 82/91. Brussels, August 27, 1991". *KÜM Dokumentációs Főosztály; Declaration on the „Guidelines on the Recognition of New States in Eastern Europe and in the Soviet Union" (16 December 1991).* http://207.57.19.226/journal/Vol4/No1/art6.html.

[22] A BT 713. sz. határozata. 1991. szeptember 25. http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/596/49/IMG/NR059649.pdf?OpenElement).

[23] A bizottság szerint „ellenkező megállapodás hiányában a korábbi határok a nemzetközi jog által védett határokká válnak. Ez következik a területi *status quo*, közelebbről az *uti possidetis* tiszteletben tartásának elvéből, amelyet kezdetben a [dél-]amerikai és az afrikai dekolonizáció folyamán alkalmaztak, és amely azóta a Nemzetközi Bíróság Burkina Faso és Mali határvitájának ügyében 1986-ban hozott ítélete szerint a nemzetközi jog általánosan elismert elvévé vált." „Arbitration Commission, Opinion No. 4, January 11, 1992". *International Legal Materials,* Vol. 31. (1992).

[24] Az 1992. január 2-án kelt memorandum szövegét idézi Marc Weller (szerk.): The *Crisis in Kosovo 1989–1999.* International Documents and Analysis, Vol. 1. Cambridge: Documents and Analysis Publishing Ltd., 2000. 590. o.

[25] Arbitration Commission, Opinion No. 3. http://www.jstor.org/pss/20693759.

[26] A BT 1244. számú, 1999. június 10-én hozott határozata, amely szokatlan módon magában foglalt két függeléket is. Az egyik a G8-ak külügyminiszterei által négy nappal korábban elfogadott rendezési elveket, a másik pedig a Belgrád által is megerősített katonai-technikai egyezményben foglaltakat tartalmazta.

[27] „Interim Agreement for Peace and Self-Government in Kosovo". http://www.state.gov/www/regions/eur/ksvo_rambouillet_text.html, 1999. január 27.

[28] 98–100., 112., 114. bek. A balkáni ügyekben 1994 óta informálisan közreműködő, az európai és amerikai BT-tagokat is magában foglaló *összekötő csoport* ugyanakkor 2005-ben kijelentette, hogy Koszovó végleges státusáról csak a Biztonsági Tanács dönthet. Lásd „S/2005/709. Guiding Principles of the Contact Group for a Settlement of the Status of

Kosovo". *United Nations Security Council,* http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Kos%20S2005%20709.pdf, 2005. november 10.

[29] Ezt Magyarország sem látta volna szívesen, többek között azért, mert a szárazföldi támadást csak hazánk területéről lehetett volna elindítani.

[30] „Written Statement by the Russian Federation". *International Court of Justice,* http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15628.pdf, 2009. április 16. 5. bek.

[31] „Kosovo Declaration of Independence". *Republic of Kosovo Assembly,* http://www.assembly-kosova.org/?cid=2,128,1635, 2008. február 17. Más kérdés, hogy az albán vezetők politikai nyilatkozataikban mindig népük önrendelkezési jogának érvényesítéséről beszéltek.

[32] „Statement by an extraordinary EPC Ministerial Meeting…" *i. m.*

[33] „Comprehensive Proposal for Kosovo the Status Settlement". *United Nations Security Council,* http://www.unosek.org/docref/Comprehensive_proposal-english.pdf, 2007. március 26.; „Report of the Special Envoy of the Secretary-General on Kosovo's Future Status". *United Nations Security Council,* http://www.unosek.org/docref/report-english.pdf, 2007. március 26.

[34] Koszovó függetlenségét 2010. július 22. óta a kézirat lezárásáig, november 20-ig csak három újabb állam ismerte el, jóllehet korábban számos kormány kijelentette, hogy a bíróság véleményétől teszi függővé erről szóló döntését.

(Első közlés: *Külügyi Szemle,* 2010. 4. sz.)